

ВЕЛИЧИННИ РАДОСТІ І РОЗЧАРУВАНЬ

Шановні читачі журналу!

Напередодні знакової події в історії Української держави — 25-ї річниці проголошення Незалежності України — головний редактор звернувся до членів редколегії, редакції й видавництва журналу з проханням поділитися думками з читачами “Світогляду” про здобутки та розчарування України за роки її Незалежності.

Сподіваємося, вам буде цікаво ознайомитися з відповідями. Назву для цього своєрідного анкетування запропонував **Анатолій Загнітко**, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету у Вінниці.

Редакція

Станіслав Кульчицький

Якщо дозволити історикові поглянути на здобутки й розчарування України за останню чверть століття, то він наштотується на довгий ланцюг причинно-наслідкових зв'язків. Саме вони визначатимуть як здобутки, так і невдачі. Спробуймо коротко перелічити те, що впливало на розвиток незалежної України.

Найближча до нас ланка у цьому ланцюзі — Євромайдан і Антимайдан. Ці дві події мали одну причину: реакцію суспільства на державний “беспредел”. Дії згвалтованої **Януковичем** держави дали протилежний результат у Києві і Донецьку. На сході України було немало прибічників Євромайдану, і вони проявили активність у кризовій ситуації. Проте, завдяки зовнішньому втручання, Антимайдан перетворився на так звані ДНР—ЛНР.

Якщо подивитися на підсумки розвитку колишніх союзних республік за весь період після розпаду Радянського Союзу, то вони виявилися зовсім різними внаслідок об'єктивних причин. Керівники держав впливали на результати розвитку, але політологи схильні переоцінювати цей вплив.

Країни Балтії стали частиною Євросоюзу, у країнах Середньої Азії склалися різні стандарти форм відносин між державою та суспільством. У трьох слов'янських республіках, які були основою радянської імперії, відбувалося боріння протилежних форм суспільно-політичної організації.

Можна стверджувати, що Білорусь максимально “заморозила” форми організації політичної влади й економічного життя, властиві для так званого розвинутого соціалізму. Це означає, що в майбутньому слід чекати швидкого розпаду цих форм. Радянський Союз не відчував ані зовнішньої, ані внутрішньої загрози усталеному порядку життя. Але він усе ж розпався через те, що його економіка від народження була штучною. Закладені в ній резерви зростання вичерпалися, незважаючи на наявність величезних природних багатств.

У Росії, яка успадкувала ці багатства, певний час існувала можливість їх раціонального використання, але не так склалося, як гадалося. Як і в Україні, в ній виникла на руїнах самодостатньої командної економіки зрощена зі світовим ринком економіка олігархічного типу. На відміну від України, в якій ринкова економіка скоробатувала різного соціального походження й досі утримує свої позиції, російською економікою заволоділи вихідці з колишньої компартійно-радянської номенклатури. Мова йде переважно про ту її частину, яка входила до владної вертикалі державної безпеки.

Причина відмінності в пострадянській еволюції Росії та України лежить на поверхні. Новоявлені російські олігархи змушені були вступити в бій з могутнім суперником — корпорацією державних службовців. Колишні чекісти або експропріювали їх, або змусили до покори. Натомість українські олігархи створили кишенькові партії, заволоділи засобами масової інформації і стали творцями національної державності. Ця державність запозичила організаційні форми і символіку від УНР **М. Грушевського**, **В. Винниченка** і **С. Петлюри**, але створювалася з нуля. Відмінність в еволюції економік України і Росії, які в радянські часи представляли цілісний загальносоюзний комплекс, призвела до різноспрямованості політичного розвитку обох країн. У Росії утвердилася диктатура згуртованої навколо президента невеликої групи людей, які одержали контроль над засобами виробництва. Натомість в Україні утвердилася демократія, походження якої пов'язано не стільки з реальним народовладдям, скільки зі суперництвом олігархів.

Пострадянська Росія потрапила в цілковиту залежність від світового ринку. Отримувані від експорту сировини кошти привласнювалися можновладцями або спрямовувалися на вдосконалення збройних сил, створення апарату придушення внутрішньої опозиції, нагромадження золотовалютних резервів і здійснення патерналістської політики. Чималі кошти витрачалися й на створення “п’ятої колонії” в Україні та інших пострадянських країнах, оскільки Кремль поставив завдання відновити колишню імперію.

Кремлівські імперіалісти врахували небезпечні для себе наслідки національної політики більшовицьких попередників, які створили централізовану імперію в оманливому вигляді “союзу вільних республік”. Криза командної економіки, поєднана з політичною кризою в імперському центрі, призвела до розпаду Радянського Союзу. Повторну реставрацію в Кремлі вважають можливою лише на засадах дореволюційної імперії. Над Україною, її народом нависла смертельна небезпека. Повторюючи заяви дореволюційних шовіністів і білогвардійських генералів, вождь сучасної Росії стверджує, що росіяни, українці і білоруси — це один народ. “Триколірний” виклик, який постав перед нами, від 2014 р. — уже у вигляді війни, вимагає відповіді. Чи здатне українське суспільство дати гідну відповідь російським імперіалістам?

В. Путін непередбачуваний у політиці, яка вже відверто підкріплюється загрозою застосування ядерної зброї, але обмежений у діях. Сучасна Росія нагадує монстра, що закинув на територію Євросоюзу своє черево, в якому корисні копалини перетворюються на іноземні промислові й сільськогосподарські товари. Російські можновладці утримують власну нерухомість, капітали і дітей в країнах Заходу, а тому не готові перетворювати свою країну на обложу фортецю, подібну до сталінського Радянського Союзу. Через те підтримка Заходу, в тому числі, санкційна, багато важить для України. Проте її успіх у двобої з імперіалістичною Росією залежить насамперед від власного суспільства. Знову й знову доводиться запитувати себе: чи здатні ми на відсіч російським імперіалістам?

Відповідаючи на це запитання, потрібно уявляти собі стан українського суспільства під час здобуття незалежності й ті зміни, що відбулися в ньому за 25 років. Іншими словами, потрібно замислитися над тим, наскільки комунізм деформував українське суспільство і з якою швидкістю ми з нього “*виповзаємо*”.

Той комунізм, що народився у Німеччині в середині XIX ст., мав небагато спільного з російським. **К. Маркс** і **Ф. Енгельс** характеризували його в “Маніфесті Комуністичної партії” одним реченням: *знищення приватної власності на засоби виробництва*. Їм здавалося, що експропріація буржуазії в ході пролетарської революції знищить приватну власність, і в руках робітничого класу вона перетвориться на власність загальнонародну. Однак **Марксів** “науковий” комунізм теж був утопічним, як і всі попередні комуністичні вчення. У робітничого класу, так само, як у всіх класових або етнонаціональних спільнот, а також у народів і суспільств не було “рук”, які могли б

дати раду експропрійованій власності. “Руки” могли бути тільки у структурованих спільнотах із внутрішньою ієрархічною будовою (держави, партії, церкви та ін.). Експропрійована власність змінювала власника, але її соціально-економічна природа не змінювалася. Будь-яка колективна власність залишалася приватною, тому що інші колективи або індивіди не мали до неї стосунку.

Російський комунізм запозичив у основоположників марксизму лише гасло “експропріації експропріаторів”, не більше того. Ключовою у ньому була ідея “держави диктатури пролетаріату”, яку **В. Ленін** висунув ще під час революції 1905 року, коли з’явилися ради як органи робітничого самоуправління. В основу “пролетарської” держави вождь більшовиків поклав свою партію “нового типу”, побудовану за принципом демократичного централізму (з цілковитим підпорядкуванням нижчих ланок ієрархії вищим). Партія більшовиків мусила організаційно відокремитися від мережі рад, побудованої за цим же принципом, але повинна була витіснити з рад всі конкурентні партії, тобто здобути собі друге обличчя. В ситуації революції ради ставали державними органами, а вожді більшовиків установлювали в радянській державі політичну диктатуру під виглядом диктатури пролетаріату. Здійснювана за вимогами революційного марксизму експропріація суспільства передавала у розпорядження “держави диктатури пролетаріату”, тобто в руки купки вождів, усю приватну власність. Це означало, що політична диктатура незалежних від суспільства вождів доповнювалася диктатурою економічною. Залишалось тільки потурбуватися, щоб до рад потрапляли під час виборів потрібні партійному керівництву люди. Як це відбувалося, пам’ятають колишні радянські громадяни навіть середнього віку. Перші вільні вибори в Радянському Союзі відбулися тільки після конституційної реформи 1988 р., яка ліквідувала диктатуру компартійних вождів.

Радянське суспільство потрапило в рабську залежність від держави, яка перебувала у такій самій залежності від своїх вождів. Усі запевнення **Мілована Джиласа** або **Михайла Восленського** про появу в СРСР компартійно-радянської номенклатури як нового класу не спиралися на факти. Номенклатура була провідником, а не носієм абсолютної влади, розпорядником, а не власником загальносоюзного економічного комплексу. Російський комунізм являв собою друге видання дореволюційного самодержавства. Так само, незважаючи на запевнення радянської історичної науки, в Росії ніколи не було феодалізму європейського типу, який існував, наприклад, у Київській Русі. Її суспільно-політичний лад засновувався на азіатському кріпацтві. Російський поет **М. Лермонтов** охарактеризував його однією строфою, не забувши згадати в ній і попередників ленінсько-сталінських чекістів:

**Прощай, немытая Россия,
Страна рабов, страна господ.
И вы, мундиры голубые,
И ты, послушный им народ.**

Держава-комуна пронизувала товщу суспільства трьома ієрархічно побудованими вертикалями влади — компартійною, радянською і чекістською. Ланки кожного владного ланцюга контролювали дії і поведінку десятків мільйонів людей, об'єднаних у різноманітні організації, також побудовані за принципом “демократичного централізму”. Компартійна вертикаль здійснювала контроль за самою багатомільйонною партією, комсомолом і піонерами з жовтенятами, радянська — за радами всіх рівнів, профспілками і громадськими організаціями різного призначення. Використовуючи мільйонні маси примусово або добровільно завербованих інформаторів-сексотів, органи державної безпеки здобули можливість контролювати всі прояви суспільного життя. Завдяки комуністичним перетворенням радянське суспільство стало структурованим, бо держава-комуна занурилася в нього усіма своїми інститутами. Горизонтальні, тобто незалежні від вертикалізованої влади контакти між членами суспільства могли здійснюватися лише підпільно. За наявності щільної мережі сексотів вони негайно знищувалися.

Здійснюване силовими методами комуністичне будівництво найтяжче відбилося на першому поколінні радянських людей. Друге покоління, яке на початку свого життєвого шляху зустрілося з випробуваннями нової світової війни і повоєнною руйною, нібито побачило світло в кінці тунелю, коли ХХ з'їзд КПРС оголосив масові репресії поза законом. Але це покоління вже було виховане радянською владою і вважало нормальними неприродні суспільно-політичні і соціально-економічні відносини, які зустріло при народженні. З третім поколінням влада взагалі не мала проблем: державний патерналізм

воно вважало нормою життя. Ось це покоління і зустріло крах КПРС і Радянського Союзу.

Незалежною ставала радянська Україна. Тільки від кінця 1980-х років почали формуватися горизонтальні зв'язки між людьми і виникли перші “неформальні організації” — Народний рух України та ін. Зіставляючи Помаранчевий майдан з Європейським, ми бачимо, наскільки інтенсивно українське суспільство звільняється від вірусу комунізму. В 2004 році всі свої сподівання на краще життя воно поклало на **В. Ющенка**, який зобов'язався захистити “маленьких українців”. Ми нібито бачили віддзеркалення давньоєгипетських рельєфів на камені, де фараона зображали великим і могутнім — із маленькими фігурками підданих біля його ніг. Після Євромайдану картина змінилася. В Україні нарешті з'явилося громадянське суспільство, тобто комплекс незалежних від держави об'єднань горизонтального типу. Країна все ще залишається неререформованою, але люди вже не чекають, що хтось прийде і змінить їхню долю. Вони покладаються на самих себе, загрожуючи владі новим майданом, якщо вона зволікатиме з реформами.

На історичній сцені з'явилося покоління людей, не інфікованих вірусом комунізму. Вплив лівих партій, який був приголомшливим у 1990-х роках, зійшов нанівець. Політики, котрі звикли мати справу з біомасою, як вони презирливо називали свій електорат, пересвідчилися у тому, що ситуація кардинально змінилася. Російська агресія є великим випробуванням. Водночас вона засвідчує, що точка неповернення залишилася позаду. Україна пройшла більшу частину шляху від радянського “совка” до співдружності європейських країн. ■

Анатолій Загнітко

Проголошення Української Держави як суверенної та незалежної постало тією знаковою величиною, яку усвідомити можна було лише з погляду тисячолітньої історії народу, котрий постійно виборював право на власний політичний, ідеологічний та державницький устрій. Романтично-емоційний вимір у цей період був визначальним. Більшість населення Донеччини (на той час автор працював у Донецькому державному університеті) сприйняла Незалежність України цілком усвідомлено. Тому постав запит суспільства на володіння українською мовою як державною: створювалися курси (різної тривалості) з вивчення мови в різних вишах, працювали над методикою викладання української мови у групах різних вікових категорій та різного соціального статусу, врешті-решт почали відкриватися школи з українською мовою навчання або ж окремі класи у школах з російською мовою навчання та багато іншого. Помітним був спротив місцевої влади проти всього того, що підтверджувало Українську Державність. Величину романтично-емоційної радості цього періоду можна схарактеризувати, як прагнення тодішніх ентузіастів побудувати національну державу на старих підмурівках і в наявних стінах, що не відповідало зацікавленням правлячих кіл усіх рівнів.

Ще один відносно обнадійливо-романтизований, але вже не такий емоційний період — Помаранчева революція. Від самого початку її ідеї були відкинуті агресивно налаштованою місцевою донецькою владою, яка від кінця дев'яностих років ХХ століття почала активно формувати стереотип “своєрідності Донбасу” в національному, мовному, культурному, етнічному, та й урешті — економічному вимірах. Усі, хто відкрито заявляв про підтримку ідей Помаранчевої революції, згодом різними адміністративними маніпуляціями витіснялися на маргінеси. Скільки сил необхідно було докласти для того, щоб студенти різних вишів

Донеччини, які були активними учасниками подій на Майдані, могли закінчити навчання.

На цей період припала епохальна подія для Донеччини — проведення на базі Донецького національного університету VI Міжнародного конгресу українців (28.06.2005 — 01.06.2005), у роботі якого взяли участь більше 650 дослідників із 35 країн світу. Навіть сьогодні в газетах так званої ДНР, пишучи про цю подію, наголошують, що його проведення стало можливим завдяки тому, що був надзвичайно високий потенціал кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету, не забуваючи скваліфікувати цю подію як націонал-фашистську. І сьогодні велич здійсненого тоді тривожить нинішніх ідеологів “Русского мира”. Знаменним було і відкриття меморіальної дошки **Василя Стуса** з його барельєфом та викарбуваними рядками поезії “*Як добре те, що смерті не боюсь я...*” на філологічному корпусі Донецького національного університету.

Здивування й подив викликав тихий прихід регіоналів у Кабінет Міністрів України, що зумовило певне розчарування багатьох уже не лише романтиків будівництва Української Держави, а й тих, хто вірив у патріотично налаштовані сили. Згодом повний прихід до влади регіоналів на всіх гілках влади та у повній вертикалі. Великий спротив викликало обговорення проекту Закону України “Про засади державної мовної політики”, одним із експертів якого мені довірили бути. Мій негативний висновок (див.: *Загнітко А. Модель мовного будівництва чи мовного поділу держави?: ще про Законопроект “Про основи державної мовної політики” № 9073: поступ у майбутнє чи відступ у недавнє минуле? // Слово Просвіти. — 2012. — Ч. 26 (663). — 28 червня — 4 липня. — С. 4, 5*) аж ніяк не вплинув на перебіг його прийняття, бо знайшлися ж “лінгвісти”, які підтримали його. Та й сьогодні цей Закон у дії... Активна дія цього Закону далася взнаки відразу на Донеччині, де всі його положення були

сприйняті як “дороговказ”: навіщо українська мова в Українській Державі? А нещодавнє обговорення у Верховній Раді України законопроекту про квотування українськомовних пісень на хвилях радіо та на телевізії засвідчило, що “ідеї укладачів” Закону України “Про засади державної мовної політики” можна перерахувати лише згуртовано. Бо спочатку законопроект не набрав необхідної кількості голосів для його проходження, — і лише згуртування патріотично налаштованих депутатів надало йому життєвої сили, отже, застосування на усьому загальнодержавному просторі.

Останній період — найважчий. Звичайно, його витоки закорінені в далекій і непростій історії як України загалом, так і окремих її земель. Не торкатимуся надзвичайно важких сторінок переїзду вишів із тимчасово окупованих територій та намагання в новому просторі не втратити свої наукові, освітні, культурні позиції, хоча вся інфраструктура залишилася в місцях первинного функціонування університетів.

Найважче говорити про фізичну втрату багатьох подвижників ідей Української Держави, знищення на окупованих територіях усього національно-українського та державно-патріотичного, формування “цінностей”, що протиставлені всьому територіально-цілісному простору України.

Напевно, герої та учасники Революції Гідності боролися за цілісну й Соборну Україну, тому державці від самого початку мали б напрацювати Стратегію збереження всього соборного простору Держави і збереження — примноження національно-патріотичного, оборонно-визвольного.

Вірю в переможну силу Українського Духу, осердя якого становила Мова, яка в тисячолітній боротьбі викристалізувала надзвичайної сили потенціал, зуміла сформувати лексичні, граматичні, стилістичні, комунікативні та інші ресурси, рівноконкурентні за величиною та вимірами світовим мовам. ■

Ярослав Яцків

У метричній системі відліку для нашого Всесвіту 25 років — це мізерна величина. У соціально-політичному вимірі України — це досить вагомий проміжок часу, за який Україна як незалежна соборна держава мала б вибудувати свою політичну, соціально-економічну та культурно-освітню системи... Цього, на жаль, не трапилося. Причин багато, проте головними стали такі:

- брак високоінтелектуальних особистостей, яким притаманна єдність думки, слова та дії;
- домінування суспільної дезорієнтації у світі викривлених дзеркал пострадянської дійсності;
- панування затяжної фінансово-економічної нестабільності, якою скористалися активні олігархи та кримінальні авторитети.

Сьогодні, після емоційного помаранчевого піднесення і трагічних подій Революції Гідності, в суспільстві розпочався процес прозоріння, а на владному олімпі, здається, усвідомлюють публічну відповідальність за майбутнє держави та національної безпеки.

Сподіваємось, що ці процеси разом із адекватними діями національно свідомої інтелектуальної еліти зумовлять динамічні зміни на загальноукраїнській політичній та соціально-економічній ниві. ■

Борис Гриньов

25. Двадцять п'ять років, багато це чи мало?
За це час країна втомилася.
І хоча щось зробити змогли,
Не себе не вберегли.

На сході країни гуляє смерть!
Багато думають, як врятувати!
Вкрадено заводів, зруйновано міст...
Коли ж закінчиться ця біда?!

Збережена металургія, розвиваються айти,
Транспортні коридори не можна обійти.
Сільське господарство на висоті,
І живемо ми не в темноті.

Нам не вистачає палива запасів,
Не можна вирішити все це разом.
Культура піднімається з колін.
Закінчився міжнародний плен!

У країни є науковий потенціал!
І хоча навколо економічний розвал,
Існують сегменти зростання!
Піднімати їх буде не просто.

Але ми, вчені, це зробити можемо!
Тоді самим Україні допоможемо.
Немає потреби плакати, а робити справу!
Плакати всім уже набридло! ■

Василь Шендеровський

Що можна сказати про наш невеличкий ювілей — 25 років Незалежності України?

Напевно, кожному свідомому українцеві, і я переконаний, що і кожному свідомому громадянину нашої держави, приємно усвідомлювати, що цей відтинок часу він прожив у незалежній державі, про яку одвічно мріяли наші предки. І як би нам нині сутужно не було, як би ми не нарікали на Господа, що він не посилає нам нашого *Вашингтона*, чи нашого *Аденауера*, чи нашого *Ататюрка*, ми все ж щасливі люди, адже ми є свідками цього становлення, цих мук утвердження, зростання країни.

Це є наш головний здобуток, і як ми його будемо берегти — залежить від кожного з нас. Треба тільки пам'ятати слова *О. Ольжича*: "Не запитуй, що дала тобі держава, а скажи, що ти зробив для неї".

І тоді ми справді будемо пишатися тим, що ми є українці, що ми є Україна.

Що найбільше розчарувало мене і не тільки мене — це багато втрачених можливостей, спрямованих на те, щоби кожна людина почувала себе успішною і щасливою. Коротко зупинюсь лише на двох-трьох фактах.

Найперше, думаю, що в усіх цивілізованих країнах світу цінуються досягнення науки, що є передумовою їх розвитку. І справді, — це так, на цьому наголошував, наприклад, один із президентів США у виступі перед студентами: "...ми багата країна... і хочемо жити ще краще... і багатими будуть ті, хто зможе відкривати і запроваджувати нові технології, ... творцем яких може бути лише людина високоосвічена". Висновок його промови зводився до того, що американці так повинні перебудувати свою освіту, щоб вона була здатною продукувати високоосвічену націю...

Контрастом до цього виступає нинішній стан нашої освіти. Читаючи лекції в школах, у вищих навчальних закладах, будучи часто головою Державних комісій в університетах, можу стверджувати, що рівень освіти в нашій Україні порівняно з тим, яким він був за радянської доби (хоч як не хочеться цього порівняння робити),

катастрофічно знизився. Наприклад, читаючи лекцію в одній зі шкіл Києва, що названа на честь **І. Огієнка**, я запитав дітей, хто такий **Огієнко** і де він народився. Я був розчарований — лише одна дитина дала правильну відповідь...

Напевне, похідною від цього є і стан науки в державі. На мою думку, це є свідоме нищення науки з боку владних структур. Згадаю слова знаменитого математика **Михайла Лаврентьєва**: *“Навіть коли наука нічого не дає суспільству, її потрібно зберігати, щоб це суспільство не повернулося до дикунства”*.

А що можна побачити нині і чого чекати від влади? Йде масове скорочення наукових працівників (коли подивитися на світову статистику, скільки науковців припадає на 100 тисяч населення в тій чи іншій державі за 2013 рік, то Україна десь у самому хвості, натомість лідерство має ... Фінляндія), середньої ланки науковців практично немає (вона виїхала і працює на науку чужих держав), коштів на матеріальну базу зовсім немає, а бізнесова група ще не доросла до усвідомлення того, що треба підтримувати науку. Мені здається, що наука тепер вже перебуває у стані колапсу.

Якось один із депутатів сказав у розмові: *“Зачем мне нужна твоя наука, я пошел в магазин, купил японский прибор — и доволен”*. Йому не до тям, що саме в Києві під керівництвом **Сергія Лебедєва** були сформульовані головні принципи структури персонального

комп'ютера, як і побудована перша мала електронно-обчислювальна машина.

І ще одна велика загроза, яка нависла над нашою незалежністю. Це стан нашої української мови. Тут так і просяться слова **Ліни Костенко**: *“І тільки чужа мова у власному домі”*. А ще **Іван Пулюй** говорив так: *“Кожний наш чоловік знає, що ціль наша єсть: вибороти своєму народові поважне становисько між іншими народами, та не заржавілими списками чубатих дідів наших, а живим словом, русько-українською мовою”*.

І насамкінець, для деяких наших академічних знавців української мови: *“Українці — стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж фарсі, китайська, монгольська і всілякі інші”*, — писав **Євлія Челебі** (1611—1679/82) — богослов, державний діяч, мандрівник і письменник Османської імперії XVII ст. Все це наслідок, як писав **Олесь Гончар**, *“є криза моральна”*. Сам себе запитую, що робити?

Напевне, кожен із нас, свідомих громадян України, повинен робити все, що він може, для духовного утвердження України: позбуватися комплексу меншовартості, розуміти, що ми не жертва у цьому світі, знати своє історичне минуле, мріяти про свою прекрасну державу та працювати для її зміцнення, думати самостійно, любити себе (!), свою рідну українську мову, свою Україну.

Слава Україні! ■

Марія Пилипенко

А сьогодні мені найбільше хочеться миру в країні, взаєморозуміння, прощення, спільної творчої праці.

Здобутком вважаю переоцінку подій недавнього минулого, правдиве висвітлення трагічних сторінок історії України.

Оглядаючись на пройдений країною шлях, поруч із негараздами помічаєш зміни на краще. Попри невтішні економічні показники, поширилося будівництво житлових комплексів, торгово-розважальних центрів, збільшилась кількість автомобілів на вулицях міст і сіл, активізувався туризм наших громадян, попит на дорогі побутово-соціальні послуги тощо.

За роки Незалежності виросло покоління молодих людей: добре освічених, прагматичних, патріотичних, із високими стандартами життя і бажанням чесно працювати. Здебільшого орієнтована на європейські цінності молодь бачить майбутнє України — як правової демократичної держави. І це вселяє оптимізм. Подекуди радують і різні громадські ініціативи. Як співається в пісні, процитованій на футболці: *“Історія починається зараз”*. ■

Здобутки та розчарування української геології

Анна Радченко

Багато чого треба зробити, щоб наша країна стала справді незалежною та квітучою. Однією з головних умов її успішного та сталого соціально-економічного розвитку, як і кожної країни, є наявність розвинутої мінерально-сировинної бази (МСБ), яка визначає економічний потенціал і геополітичне значення держави.

Розуміння необхідності збереження та розвитку наявної МСБ після унезалежнення України спонукало законодавчу та виконавчу гілки влади нашої держави до ухвалення відповідних статей Конституції, Кодексу України “Про надра” (1994), Закону України “Про державну геологічну службу” (1999), низки законів та постанов щодо розвитку МСБ на різні періоди тощо.

Прийняття цих значущих документів було великим здобутком для країни. Чому? А тому, що Україна володіє потужною МСБ металургійної сировини: засвоєні та інтенсивно розробляються родовища заліза, марганцю, титану, цирконію, гафнію; чекають початку засвоєння перспективні родовища кольорових і рідкісних металів, хрому, ванадію; перспективними є практично нерозвідані родовища олова, вольфраму та молібдену.

Також наша країна має великі можливості щодо розвитку МСБ неметалічних корисних копалин. Традиційно багато видобувається графіту, каоліну, нерудної металургійної сировини (кварцитів, флюсових вапняків і доломітів), хімічної сировини (самородної сірки, кам’яних і калійних солей), облицювального каменю (гранітів, габро, лабрадоритів), скляного піску. В Україні видобувається також цементна сировина, тугоплавкі та вогнетривкі глини, сировина для виробництва будівельних матеріалів, дорогоцінне і коштовне каміння, п’єзокварц. Порівняно незначним є видобуток фосфатної сировини, бурштину, целіту. Досить непогані перспективи має МСБ паливно-енергетичного комплексу. Загалом, експорт корисних копалин давав країні понад 60 % валютних надходжень. Але, за об’єктивними законами економічного розвитку, кількість та якість корисних копалин, за умови їх інтенсивного засвоєння, зменшується. Тож ще за радянських часів найбільш цінні та якісні види корисних копалин в Україні було вичерпано. Стан виснаження надр став дуже високим. Тому, після отримання нашою країною незалежності, керівництво геологічної галузі орієнтувалося як на зростання та відновлення запасів корисних копалин (особливо тих, які інтенсивно видобувались — залізо, марганець, титан тощо), так і на створення ресурсів, відкриття нових родовищ і якісний приріст запасів кольорових, рідкісних і рідкісноземельних металів.

Це був справжній державний підхід до діла. Це було здобуття.

А потім до влади прийшли спочатку прем’єр, а потім президент **В.Ф. Янукович** зі своєю командою. Великі гроші приваблюють... У рамках адміністративної реформи потужну Державну геологічну службу було ліквідовано та створено нову — зі схожою назвою, але фактично без професійних геологів (за збільшення загальної чисельності держслужбовців) і з іншими “головними” напрямками діяльності — продажем ліцензій на засвоєння родовищ різних видів корисних копалин (у першу чергу, — нафти та газу), перена-

правлення та “дерібан” бюджетних коштів, скорочення галузевих геологічних установ та організацій. Видатки держбюджету та реальні кошти на геолого-розвідувальні роботи відповідно катастрофічно скоротилися, а чисельність працівників геологічної галузі України (як бюджетної, так і небюджетної сфер діяльності) за останні 10—15 років зменшилась у 20 разів — до 4—5 тисяч осіб. Проте якісно збільшилась корупційна складова... За даними міністра екології та природних ресурсів **О. Семерака**, в останні роки відбулась повна деградація та занепад державних підприємств у сфері геології і, як наслідок, низка в минулому провідних геологічних підприємств фактично знищена (Полтаваукргеологія, Чернігівукргеологія, Західукргеологія), а ті, що залишилися, мають мільйонні заборгованості перед працівниками та бюджетом. Державна геологічна галузь фактично перестала існувати.

Такі події спричинили величезне розчарування фахівців, оскільки вони прекрасно розуміли, що головною метою розвитку МСБ України є ефективний розвиток і реалізація власного потенціалу країни на основі раціонального використання надр. За оцінками Відділення наук про Землю НАН України, успішність цього залежить від подальших шляхів розвитку науково-технічної політики нашої країни, яка може стати централізованою державною (зі збереженням у власності держави стратегічних напрямів геолого-розвідувальних робіт) чи ліберальною (із домінуванням широкомасштабних ринкових відносин).

Перший варіант (“оптимістичний”) дозволить створити збалансовану МСБ корисних копалин і збільшити експортний потенціал мінерально-сировинного комплексу в 1,5—2 рази за скорочення імпорту на 60—70 %. А це може дати щорічну економію 5—6 млрд доларів США. Другий варіант (“песимістичний”) призведе до остаточного виснаження протягом 5—15 років родовищ “радянського часу” та росту обсягу експорту, до появи на українському ринку світових лідерів і ліквідації вітчизняних виробників сировини. Далі, за світовим досвідом, надійдуть

соціально-економічні, екологічні, культурні та інші негативні наслідки. На здоровий глузд перший варіант є єдиною можливістю. І нове керівництво галуззю вже почало робити конкретні кроки, наприклад, щодо кадрової політики. Заплановано впровадження суттєвої реформи геологічної галузі. Бажано, щоб при цьому були використані дуже цікаві та слушні пропозиції щодо її реформування в умовах євроінтеграції, укладені за участі фахівців НАН України (див., напр. роботи *М.І. Євдоука*). Але дуже б хотілося, щоб додатково до них було вирішено й низку важливих питань:

- розробити рекомендації з реалізації державної експортно-імпоротної політики щодо мінеральної сировини різного призначення та продуктів із неї (на базі аналізу об'ємів експортно-імпорتنних операцій Держави з корисними копалинами та продуктами з них) — з обов'язковим коригуванням переліків корисних копалин стратегічного, загальнодержавного та місцевого значення (як найважливіший елемент загальнодержавних заходів щодо оптимізації та коригування Загальнодержавної програми розвитку МСБ);

- терміново перевірити стан виконання Закону України “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року” (21.04.2011 № 3268-VI) та

розробити пропозиції щодо його зміни в частині планування середньо- та довгострокової потреби країни в мінеральній сировині на основі експортно-імпоротної політики Держави щодо корисних копалин та продуктів із них (з урахуванням нових переліків корисних копалин різного значення), окремо опрацювавши питання щодо експлуатації техногенних родовищ України;

- переведення наявної геологічної та геолого-економічної інформації стосовно родовищ пріоритетних видів сировини у вигляд електронних баз даних згідно з міжнародними стандартами, що підвищить її інвестиційну привабливість;

- виконання комплексної переоцінки, геологічного довивчення та підготовки до ліцензування перспективних родовищ;

- створення та застосування сучасних прогресивних технологій видобутку та переробки корисних копалин, які будуть забезпечувати ефективну експлуатацію родовищ, видобуток головних і основних супутніх компонентів, замкнений технологічний цикл, мінімізацію екологічних збитків та утилізацію відходів.

Чим скоріше вдасться вирішити ці питання, тим скоріше матимемо нові державні здобутки, а розчарування підуть у минуле. ■

Любомир Пиріг

На порозі другого покоління

Двадцятип'ятиріччя — це час формування нового покоління в суспільстві, це період, за який слід підбити підсумки створеного, виконаного, досягнутого. Незалежність, Самостійність України юридично підтверджена і визнана в міжнародному масштабі (крім “старшого брата”). Але реабілітацію цієї незалежності у всіх сферах суспільного життя народ, який упродовж трьох поколінь перебував під гнітом російсько-більшовицького “старшого брата”, що останні два роки збройно підтвердив вірність своїм традиціям, поки що тільки почав проявляти. Здійснити державну незалежність у розвитку економіки, освіти, у всіх сферах суспільного життя можливо й реально тільки на підставі національно-патріотичного самоусвідомлення громадян і особливо керівництва держави. У керівництві впродовж 25-ти років — представники попередніх поколінь, заражених національно-українською меншовартістю, домінуванням власних інтересів над державно-суспільними. Нове покоління уже заявило про себе у збройній боротьбі, в громадському житті, заявить про себе і в державному керівництві.

Починаючи з дитинства, я багато читав, багато надивився, наслухався і тому, коли вже в студентські роки замислювався над долею України, передбачав, що СРСР розвалиться. Не сподівався, що доживу до цього. Дожив та ще й, будучи депутатом Верховної Ради 1-го скликання, віддав голос за його розвал і Незалежність України.

Можливо, це й запалює романтично, але для мене є великим досягненням державність святих для мене з дитинства тризуба і синьо-жовтого прапора. Дуже важливим є для мене, що ніхто вже, як траплялось, не скаже мені за користування рідною мовою “хватит цього націоналізму”... Україна, завдяки поколінням свідомих українців, посяде належне їй рівноправне місце серед цивілізованих країн Європи і Світу. ■

Мене як лікаря турбує державницьке — недержавне ставлення до системи охорони здоров'я, яка є запорукою людності населення, трудового, інтелектуального, оборонного потенціалу держави, довіри громадян до державного керівництва. Упродовж 25 років фінансування галузі не перевищувало 3,5 % ВВП. Визнано, що система охорони здоров'я може бути чинною за умови її фінансування в межах 6—8 % ВВП. На 2016 рік передбачено 2,5 % ВВП зі зменшенням загальної суми, порівняно з 2015 роком, на 7 млрд гривень. Передбачають, що через одне покоління нас в Україні може бути 35 мільйонів. 25 років тому нас було 50 мільйонів.

Є над чим замислитися для вироблення стратегічної програми.

Людмила Костенко

Дуже добре пам'ятаю і день проголошення Незалежності України, і всі ті події, що передували йому. Проте, особливо щемними і тривожними для мене були місяці перед референдумом 1 грудня 1991 року, який остаточно підтвердив цю історичну подію. Було відчуття, ніби ми по-одному всією країною вийшли на свободу.

Для мене незалежна суверенна Україна є таким беззаперечним здобутком, що навіть і думки ніколи не було розчаровуватись!

Вірю в прекрасне майбутнє України! ■

“Волаю смерті, зморений украй, —
 Бо доки цим триклятим злидням бути!
 Нікчеми ниці пропивають край,
 Довіру ширу зраджено й забуто,
 А Гідність чисту втоптану у грязь.
 Високу Честь збезчещено без ліку,
 Сконала Досконалість від образ,
 А Міць калічать правлячі каліки,
 Мистецтву влада заклепала рот,
 Бездарності Майстерність підлягла,
 А Правда — в дурнях. Скорене Добро —
 Попихаєм у керівного Зла...”

Як Ви гадаєте, шановні читачі, кому належать процитовані слова? Ні, не *Ліні Костенко*, хоча у неї теж є рядки на таку тему. Автором цього вірша є *Вільям Шекспір* (переклад *Юрка Кочержинського*). І хоч написав він це давно і зовсім не про Україну, але і в нашій незалежній державі тепер така ж, чи майже така ж, ситуація.

Багатства нашої прекрасної держави розкрадено, а велика частка працездатного населення змушена

була виїхати на заробітки в чужі краї, і добре, якщо комусь пощастило знайти роботу за фахом...

Хто залишився на Батьківщині, то шукає способу вижити. І “...Гідність чисту втоптану у грязь”, бо, виживаючи, середньостатистична людина в Україні дуже часто обманює. Намагається проїхати “зайчиком” у тролейбусі чи маршрутці, дістати собі фальшивий учнівський чи студентський квиток, щоб заощадити на транспорті, зробити так, щоб лічильник електроенергії чи води показував менше, ніж було використано насправді. Та що там проїзні квитки чи лічильники... Ми, українці, продаємо і купуємо контрольні, курсові чи дипломні роботи, ба, навіть кандидатські і докторські дисертації. А хабарі, дрібні і великі, у школах, вишах, медичних та інших закладах уже давно стали звичайним явищем.

Ми обманюємо, — і нас обманюють. То, мабуть, реформи треба починати зі своєї власної поведінки...

Незалежність дала нам багато чого доброго, — це можливість користуватися не тільки у побуті, але і в установах рідною мовою. Дуже шкода, але більше нічого позитивного не бачу. А негативного бачу багато, зокрема такий неймовірно сумний факт, як розкол в українському Православ'ї, коли храмів багато, але, за словами *Тараса Шевченка*,

“...гине слава, батьківщина;
 Немає де дітись;
 Виростають нехрещені
 Козацькі діти;
 Кохаються невінчані...”

бо ж фактично Таїнства не відбуваються, коли вони здійснені в неканонічних конфесіях. А ще згадаймо, як неймовірно впав авторитет науки, зате зріс авторитет астрологів, бабусь-шептух та інших шарлатанів...

Хочеться сподіватися на краще, але майже впевнена, що буде ще гірше. Одне слово, сумно, сумно аж за край від такої незалежності. Працювати нам ще і працювати, в першу чергу, над власним удосконаленням.

Бо народ має таку владу, на яку заслуговує. ■

Лідія Свачій

Віталій Кордюм

Становлення держави взагалі, а одночасно зі перебудовою соціально-політично-ідеологічною радикальною зміною “всього”, процес — у всіх аспектах — надзвичайно непередбачено складний. Але за історичним досвідом, такий процес обов’язково стає першою стадією руйнування.

І відкидаючи комуністичну ідеологію, за минулі 25 років усі уряди України неухильно виконували класичне базове положення саме цієї ідеології: *“Весь мир насилья мы разрушим до основанья, а затем...”*.

Отак всі минулі 25 років. Проте, як відомо з іншого історичного документа, перехідний період триває 40 років. То нам ще залишилось чекати 15 років до початку реального (а не “галочкового”) будування розвинутої держави.

Однак, попри всі ці негаразди і втрати, вдалося зберегти країну.

І це — найголовніше досягнення Незалежності! ■

Валентина Зубченко

Українську державність довелося відстоювати в боротьбі протягом століть. Поразки переважали над перемогами, проте, нарешті, ми стали офіційно незалежними в Україні.

25-та річниця — найкращий привід для критичного аналізу пережитого за весь час Незалежності. В контексті цього незмінним залишається провінційність української еліти, яка є наслідком радянської спадщини чи вже стала генетичним кодом. Чи переможемо цю недугу?

Сподіваємося на покоління ровесників української незалежності, яке освіченіше та більш прагматичне, оскільки багато часу проводить поза межами України або здобуває освіту за кордоном.

Кардинально змінив пасивність суспільства Євромайдан та російська агресія. Маємо надію, що, нарешті, активність українців у будівництві своєї держави, а не пасивні спостереження, приведе до реальних європейських перспектив України. ■

Степан Кучмій

Коротко охарактеризувати «Здобутки» та «Розчарування» України за роки її незалежності — непросте завдання.

“Здобутки”:

— Україна формально стала незалежною державою з усіма її основними атрибутами: кордони, гімн, прапор, герб (хоч і малий), гроші, армія (хоч лише будується).

— В Україні є свобода, зокрема свобода слова.

“Розчарування”:

— Не сформувалась політична українська нація, отже української держави немає по-суті.

— Не побудовані справжня демократія (вона більше номенклатурно-показова) та громадянське суспільство.

— Відсутність сильної політичної волі державних керманичів: за весь час незалежності серед найвищих посадовців справжніх «державників» не було.

— Олігархічна система влади, формування якої започатковано обвальною сертифікаційною приватизацією (“прихвизацією”).

— Відсутність справжніх економічних реформ.

— Руйнування науки, освіти, культури. ■

Сергій Вавілов

Здобуття Незалежності дозволило виокремити національні і державні складові інституцій України, які упродовж багатьох років не мали цього статусу, — Національна академія наук України, Національна опера, національні університети, Національна олімпійська збірна, Національна збірна з футболу, національні союзи письменників, композиторів і кінематографістів та інші національні громадські об'єднання, міністерства й агентства, — це надало значного поштовху розвитку відповідних галузей економіки України і гідного представлення досягнень діячів науки, освіти, культури, спорту на міжнародному рівні.

За ці 25 років ми нарешті змогли вивчити справжню історію бурхливих подій, які відбувалися на теренах України у боротьбі за Незалежність, у т.ч., у ХХ столітті.

Розчарувань нема, бо все можна виправити. Є велика біль, яку неможливо виправити, — це втрата людей, і тих, хто став символом Незалежності України, — *Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк та інші легендарні особистості*, — і тих військових, і простих громадян України, які загинули і гинуть під час т. зв. “антитерористичної операції” на Донбасі. Є нескінченне підсвідоме запитання, — як могло статися, що Росія порушить кордони України і посіє на багато років наперед ворожнечу між молодими поколіннями?

Віriamo у світле майбутнє державності України. *Героям Слава!* ■

Ірина Вавилова

Графіті “Я люблю Україну!”
у Виноградному провулку на Липках у Києві

Андрій Івченко

Мандри — один з найпривабливіших станів людського буття, що дозволяє перебувати в примарі ледь не постійно-плинного пошуку. Мандрувати можна краєм або країною, світом або всесвітом, а можна сторінками книги, науково-популярного часопису або шляхами власного світосприйняття.

Чверть тисячоліття тому різноманітні мандри спричинилися до становлення чорнухинського хлопчика з Лівобережного Придніпров'я на українського мандрівного філософа і просвітителя-гуманіста **Григорія Сквороду**, який за сенс людського існування вважав подвиг самопізнання, а чверть століття тому — до трансформації на політичній мапі світу його рідного краю у нову європейську державну незалежність — Україну.

Мандрівні спогади залягають у нашій пам'яті незбагненими шарами, інколи поодинокі виринаючи з неї та містично засвідчуючи, що подія 25-річної давнини відбулася немов місяць або тиждень тому, а найперше число академічного науково-популярного журналу "Світогляд" тримав на долонях начебто вчора.

Будь-який ювілей вважається слушною нагодою підбивати хоча б проміжні підсумки, або, щонайменше, вирахувати скільки ж лишилося до того символічного 40-річного терміну біблійного пророка юдеїв, християн і мусульман **Мойсея**, коли відкладати підбиття підсумків стає вже непристойним.

То ж усіх із подвійним святом і нехай ніколи **"світ не впіймає нас"**! ■

Проблема націотворення

Здається, що з проголошенням незалежності не треба було говорити про націотворення, та це, на жаль, є одне з дуже складних питань сучасної України. Бо пройти шлях від колонії до незалежності — дуже складна і довга дорога. Україна, яка була у колоніальному стані, втратила відчуття самотності, втратила і свої інституції, і навіть традиції. Вона успадкувала від тоталітарних структур як у політиці, так і в економіці нові підходи, які сьогодні змінити не так легко. Бо народ навіть не знає, що те, що він одержав від колишнього панівного народу, не є йому на користь.

До речі, багато хто з членів Верховної Ради, не говорячи про простолюди, не розуміють різниці між колонізаторами і колонізованими. Вони не розуміють, що попри всі складнощі, які існували в СРСР, російський народ був імперським народом, що вони були центральною складовою частиною Радянської імперії як різновиду Російської імперії. І, зрештою, наприкінці війни **Сталін** сказав, що російська культура була базою і дороговказом для інтелігенції інших народів, а з української мови навіть насміхалися. Казали, що говорити треба по-людськи, тобто по-російськи. У тій імперії і провідний персонал складався з росіян, хоч було і немало українців. Але ті українці, які ставали членами оцієї нової еліти, номенклатури, втрачали почуття національної ідентичності, асимілювались, засвоюючи культуру, ідеологію і мову панівної нації, тобто росіян.

Та і взагалі Москва була центром, про що, зрештою, писали навіть українські поети, називаючи

Москву своєю столицею. А російська мова була панівною мовою в усіх радянських республіках. Хоч не було вже Емського указу 1876 року про заборону українства, але в практичному вимірі українська мова і культура були упосліджені, навіть не другорядні в оцьому тоталітарному суспільстві.

Як же тоді перетворити народ у національно свідомий елемент?

Говорячи про це в політичному вимірі, мається відчуття, що були просто різні етнічні групи в Україні, але таке поняття, як національна сукупна група, навряд чи можна вжити по відношенню до населення України. Мабуть, виходячи з такої позиції, уряд прийняв тактику, яка наголошувала на територіальній і громадській лояльності, але оминав поняття етнічно-національної незалежності. Це був свідомий ухил від можливості політики українізації, бо це могло б протиставити не тільки росіян та українців, а й російськомовних українців із тими, які спілкувалися рідною мовою. І тому до сьогоднішнього дня політика України по відношенню до українців є просто якась чудернацька.

Врешті **держава, яка хоче бачити якусь перспективу перед собою, мусить мати народ, який має своє обличчя і є політично діяльним. А бути політично діяльним означає усвідомлення людиною того, що політично вона є українцем без огляду на те, чи вона є етнічним українцем, чи росіянином, поляком чи євреєм. Це політична національна приналежність.**

Тарас Гунчак

(з книги "Мої спогади — стежки життя",
К. : Дніпро, 2005)